

**Відгук офіційного опонента
на дисертацію Галини Георгіївни Каспич
«Культурологічний інтертекст драматургії Валерія Герасимчука»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.01.01 – українська література**

Кожне нове історико-літературне дослідження – внесок в історію української літератури, яка досі пишеться. Кожна нова дослідницька інтерпретація доробку сучасних українських драматургів – спроба скласти пазл різноманітного драматургічного процесу кінця ХХ – початку ХХІ століття. Інтелектуальна пропозиція Галини Каспич – внесок до існуючої дослідницької полісемантичності, яка, з одного боку, сприяє уявленню про тяглість літературного процесу, зокрема драматургічного, а з іншого, визначає вектор майбутніх наукових студій. Для того, щоб дослідницька пропозиція могла прислужитися для написання і академічної, і неконвенційної історії, важливо, щоб об'єктивність, увага до фактів, детермінованість були її визначальними рисами. На цьому й зосереджу увагу.

Насамперед, вибудовуючи стратегію дослідження, вченому варто потурбуватись про узгодженість об'єкта і предмета дослідження. Погляди драматурга, висвітлені у статті «Оббиті пелюстки. Думки про літературу», якнайкраще підтверджують, що культурологічний інтертекст – найоптимальніший предмет дослідження, адже в такий спосіб ураховується сильна сторона драматургії Валерія Герасимчука.

Відповідним до обраного предмета дисертації є методологічне рішення: *«Проінтерпретувати цей естетично вартісний доробок В. Герасимчука в аспекті культурологічного інтертексту, оскільки саме в інтертекстуальних практиках вбачаємо колосальний потенціал практичного аналітизму, якого потребує сучасна гуманітарна рефлексія»* (с. 14–15). Дійсно, такий шлях сприятиме досягненню верифікованих висновків і загалом мети дослідження – *«дослідити специфіку культурологічного інтертексту драматургічного циклу Валерія Герасимчука «П'єси про великих» як системи з чіткими параметрами внутрішньої ієрархії на рівнях мотивного комплексу, образної реалізації та жанрових моделей»* (с. 16).

Теоретико-методологічні основи дослідження склали праці з теорії інтертексту, теорії та історії драми, аналізу драматургічних текстів (с. 15). Список використаних джерел ілюструє, що дисертантка свідомо підійшла до опрацювання фундаментальних праць з базових напрямків дослідження, хоча наявність деяких позицій у списку літератури є лише даниною традиціям, а не науковою необхідністю. Занепокоєння викликає відсутність у списку використаної літератури праць тих учених, прізвища яких заявлені серед теоретико-методологічної бази, зокрема, йдеться про Р. Нича, Г. Гадамера, Ш. Гривеля, Е. Бентлі, В. Головінчер.

У побудові стратегії дослідження визначальним став факт виконання дослідження в період аспірантури в рамках комплексної наукової програми «Мова, література, переклад: від дескриптивних до системно-структурних досліджень» (номер державної реєстрації 0111U007698) Київського університету імені Бориса Грінченка.

Власне мета дослідження визначила і його структуру: засновковий теоретичний розділ і три емпіричних. Така традиційна композиція дисертаційного матеріалу визначає логіку дослідження.

Розділ 1 *«Обґрунтування поняття “культурологічний інтертекст” у контексті досвіду біографічної драми»* дослідниця слушно починає з тез, у яких увиразнює можливості інтертексту, характеризує кожен складову ланцюга інтерпретацій, а також пропонує дефініцію поняття «культурологічний інтертекст». Для Галини Георгіївни важливо показати логіку народження дефініції. Для цього дослідниця здійснила кілька кроків: урахувала широкий й вузький підходи до інтертекстуальності; звернула увагу на дотичні терміни, зокрема «прецедентні тексти». В основі дефініції зустрічаємо розставлені змістові й формальні акценти. Загалом запропонований термін виконує основні функції у науковому тексті: номінативну, сигніфікативну та комунікативну. Думаю, він може бути придатним і для більш широкого використання. Решта підрозділів – типовий стан розробки проблеми, хоча й мають місце акценти, які визначатимуть подальший хід дослідження. Так, осмисленню підлягатимуть спроби В. Герасимчука оновити національний біографічний канон. Крім того, дослідниця роздумує над межами жанру біографічної драми і вписує цикл *«П'єси про великих»* в існуючу поліваріативну матрицю.

Розділ 2 *«Мотивний комплекс циклу “П'єси про великих”»* оприявнює сильну сторону дослідження Галини Касп'яч. Дослідниця враховує, що авторська інтертекстуальність орієнтована на реципієнта чи групу реципієнтів (с. 98, 128). Ці теоретичні знання допомагають дослідниці визначити рівні театральної публіки в п'єсі *«Приборкування... Шекспіра!»* Галина Касп'яч виявляється підготовленим дослідником, саме тому здатна побачити новий інтертекстуальний рівень – «людиноцентричний інтелектуалізм українського Розстріляного відродження та дисидентський пафос українського шістдесятництва» (с. 67) у п'єсі *«Розп'яття»*. Сила В. Герасимчука – драматурга – у здатності проводити культурологічні паралелі між широкими контекстами і створювати пари образів. Ця особливість творчої манери драматурга буде проаналізована дослідницею в третьому розділі.

Оскільки художній твір – взаємопов'язана система елементів, тож очікувано, що аналіз мотивних комплексів неминуче виводить дослідницю на роль персонажів-медіаторів, перелицьованих сюжетів, символіки прецедентних текстів. Переформатування біографічного канону як мета В. Герасимчука позначається на жанрі біографічної драми. У такий спосіб дослідниця готує свого читача до подальшої наукової нарації. Галина Касп'яч без повноцінного аналізу, але дуже часто вводить п'єси В. Герасимчука в різноманітні контексти, зокрема й у контекст «ревізійністських» п'єс.

Наукова цінність розділу 3 *«Образна система біографічних та квазібіографічних п'єс про митця у діалозі з культурною традицією»* у виокремленні сталих ознак біографічного образу, в окресленні художніх можливостей опрацювання біографічних образів, визначенні міфомоделей, художніх моделей протагоністів біографічної драми.

У розділі 4 *«Жанрові моделі життєписної драми у циклі “П'єси про великих”*: літературні претексти, інтертекстуальні жанрові версії, жанрологічне новаторення» спостерігаємо вміння дослідниці ставити

проблемні питання («Навіщо драматургові зображувати Мольєра у безлічі біографічних подробиць, але з історією фіктивного тексту?») і висловлювати припущення: «В. Герасимчук, симпатизуючи Мольєрові як драматургу, намагається “виправдати” його придворний статус перед читачами/глядачами через сюжет про свідоме блазнювання, а також типологічно наблизити цього біографічного персонажа до решти протагоністів циклу “П’єси про великих”, у яких були переважно складні стосунки з владою і політичними режимами» (с. 189). Дослідниця виокремила кілька рівнів театральної візуалізації, що обґрунтовано зумовлює висновок про перетворення інтертекстуального рівня на метатеатральний.

Разом з тим дослідження викликало низку питань уточнювального та дискусійного характеру.

1. Думаю, очікувано, що перше питання стосується змісту базового поняття «культурологічний інтертекст». На думку Галини Каспич, «культурологічний інтертекст – це система внутритекстових елементів». Про які елементи йдеться і чи можливе варіювання цих елементів? Наскільки зміст системи визначає межі, потенціал культурологічного інтертексту?

Відзначу, що формулювання змісту базового поняття в тексті дисертації та тексті автореферату є дещо відмінним. Спробуємо і в цій відмінності розібратися. Згідно із визначенням у тексті дисертації акценти всередині системи можуть бути наділеними, а скоріше, реалізованими в різній формозмістовій специфіці. Відповідно, ця відмінна формозмістова реалізація зумовлюватиме й інтертекстуальні особливості. Дефініція в авторефераті не заперечує існування інтертекстуальних властивостей системи та її формозмістової специфіки, які наразі існують паралельно, а не є взаємозумовленими. Разом з тим дефініція в авторефераті містить уточнення: інтертекстуальні властивості та формозмістова специфіка системи реалізуватиметься (?), проявлятиметься (?) «на рівні співвіднесення прецедентних текстів, авторської інтенції та міксованості визнаваних елементів, чим, власне, і задається множинність рецептивних інтерпретацій». І якщо причини множинності рецептивних інтерпретацій не викликають заперечень, то коло «взнаваних елементів» залишається невідомим.

Оскільки зміст дефініцій частково дає можливість встановити методику аналізу культурологічного інтертексту, прошу її увиразнити задля уникнення різнотлумачень.

2. Кожне літературознавче поняття існує в колі інших, дотичних понять, прошу увиразнити це коло і визначити точки межування або (не)перетину. Разом з тим прошу прояснити дослідницьку позицію щодо місця терміна «культурологічний інтертекст» у загальній терміносистемі інтертекстуальності: це вид інтертексту, у назву якого закладена провідна ознака (поруч із історичним, філософським, інтелектуальним тощо) чи функція?

3. Чи впливає метатеатральна стратегія / естетичні ресурси опрацювання біографічних образів на створення культурологічного інтертексту?

4. І останнє. У дисертації на сторінках 22, 27, 39, 112, 128, 181 чи то в тексті самої Галини Каспич, чи то в дібраних цитатах йдеться про те, що драми В. Герасимчука актуалізують проблему підготовленого реципієнта. Коли ми говоримо про текст з позицій семіотики, то в дослідницькій свідомості

актуалізуються поняття знаку, основи (як значення), інтерпретанта (ідеї, народженої інтерпретатором) і власне самого інтерпретатора. Дисертантка не безпідставно вважає, що лише інтелектуально підготовлений читач здатний розпізнати знаки і, відповідно, розкодувати текст і осягнути ідею. Прошу поміркувати дисертантку, чи має драматургія В. Герасимчука потенціал «вивищувати» читача / інтерпретатора над собою? Чи інтерпретанти, до розуміння яких можна наблизитись внаслідок застосування інших шляхів аналізу, можуть відкрити читачеві знаки, трактування яких сприятиме осягненню культурологічного інтертексту?

За задумом структура розділів не викликає заперечень, але щодо текстуальної реалізації є низка зауважень: надмірне цитування праць О. Когут, Н. Мірошниченко, Л. Сидоренко, М. Шаповал у власне дослідницькій частині; задовгі цитати – с. 89, 101–102, 107, 116–117, 118–119, 120, 127–128, 129–130, 141, 150–151; використання цитат у висновках до розділів – с. 113.

Разом з тим варто відзначити, що Галині Каспич вдається об'єктивно оцінювати здобуток попередників, окреслювати причино-наслідкові зв'язки (інтертекстуальність зумовлює ревізію поняття «текст», взаємозумовленість часу створення художнього твору та наявних інтертекстуальних прочитань), виокремлювати істотне поміж другорядного (бути уважною до фактів). Отже, науковий текст вирізняється основною прагматичною рисою – комунікативною повноцінністю. Також текст дисертації засвідчує, що Галина Каспич дотримувалась принципів академічної етики та доброчесності.

Наукова новизна та особистий внесок авторки полягають у тому, що на теоретичному рівні запропоновано, обґрунтовано, а також проварійовано на матеріалі циклу В. Герасимчука «П'єси про великих» літературознавчу категорію «культурологічний інтертекст», доповнено існуючу класифікацію драматургічної біографії компонентом «метатеатральна біографія»; в емпіричній площині зазнали втілення і розвитку ідеї впливу інтертекстуальності на жанри, удосконалено рівні аналізу біографічної драми як форми міжкультурної та внутрікультурної комунікації.

Практична цінність роботи визначається потенціалом висновків для досліджень української драматургії кінця ХХ – початку ХХІ століть, а також можливістю бути використаними при викладанні сучасної української літератури, спецкурсів з історії української драматургії та театру, прислужитися при укладанні антологій.

Висновки дисертації чіткі й логічні, відображають хід виконаного дослідження і засвідчують виконання усіх поставлених завдань. Здобувачці вдалось окреслити специфіку інтертекстуальних паралелей циклу «П'єси про великих» на рівні мотивів, образів і жанрів. Так, систематизовано мотивні коди циклу, визначені міфомоделі героя, відзначено, що додаткові інтертекстуальні сенси народжуються внаслідок взаємодії протагоністів біографічних п'єс із прецедентними текстами. На жанровому рівні відзначена майстерність драматурга у модернізації агіографічних, мартирологічних, новоевангельських жанрів; розкритті потенціалу паралельних життєписів через експерименти з двійницькими стратегіями; перетворенні інтертекстуального рівня на метатеатральний.

Кореляція об'єкта, предмета дослідження з його метою, обрана методологія, шлях реалізації поставлених завдань, наукова новизна дають підстави стверджувати, що робота відповідає заявленій спеціальності 10.01.01 – українська література.

Автореферат дисертації повною мірою відображає зміст роботи, аргументацію, логіку викладу, наукову новизну. Основні положення та результати дослідження знайшли відображення в семи публікаціях, із яких 5 – у фахових виданнях України, 1 – в іноземному періодичному виданні.

Отже, є всі підстави стверджувати, що дослідження Галини Георгіївни Каспич «Культурологічний інтертекст драматургії Валерія Герасимчука» є самостійним, завершеним і оригінальним. Дисертація, автореферат і публікації відповідають усім вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., та № 567 від 27.07.2016 р.). Тож Галина Каспич заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література.

Доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри української літератури
і компаративістики Київського університету
імені Бориса Грінченка

Т. І. Вірченко

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА Ідентифікаційний код 02136554 ВЛАСНОРУЧНИЙ ПІДПИС Т. Вірченко (п.б.) [Handwritten signature] (підпис) [Handwritten signature]
--

26.08.2020